

DE VEEL TE GEWONE FRATER ANDREAS VAN DEN BOER

Het geheim van een zalige uitstraling

Processen van zalig- en heiligverklaringen duren lang. Er gaat vaak wel een eeuw over heen, en niet zelden twee of drie eeuwen, voordat de kerk een uitzonderlijk inspirerende of verdienstelijke persoon tot de staat der zaligen of heiligen ‘verheft’.

Hemelse voorbeelden

Het is alleszins begrijpelijk dat de kerk bij een zaligverklaring niet over één nacht ijs gaat en dus niet allerlei kortstondige vrome modes naloopt. Maar dit heeft wel als nadeel, dat de personen die de eindstreep van een taai en langdurig canoniek proces halen, op het moment van hun zalig- of heiligverklaring een geloofswereld van lang geleden vertegenwoordigen. Ze staan vaak ver af van de gelovigen die dat moment meemaken, en die zich maar moeilijk kunnen verplaatsen in die nieuwe zaligen en heiligen. Welke inspiratie putten mensen uit hun levensverhalen? Welke betekenis krijgt hun verering? Ook levensverhalen van nieuwe heiligen hebben een vertaalslag nodig voordat ze daadwerkelijk *hemelse voorbeelden* worden en een breed publiek weten aan te spreken.

Zalige uitstraling

In sommige gevallen lukt die vertaling goed: *new saints* kunnen zich dan verheugen op een levendige devotie en een wijdverbreide populariteit. Voorbeelden uit ons taalgebied zijn Titus Brandsma (zalig verklaard in 1985) en Edith Stein (heilig verklaard in 1998), beiden in een concentratiekamp gestorven, en Damiaan de Veuster (heilig verklaard in 2009), de missionaris die zijn leven lang in een melaatsenkolonie heeft gewerkt. De laatste werd in een Belgisch televisieprogramma zelfs verkozen tot de meest indrukwekkende Vlaming aller tijden, wat toch iets wil zeggen over de verstaanbaarheid van zijn getuigenis. Maar zonder martelkroon is het voor een breed publiek al moeilijker om zich in te leven in de bijzondere betekenis van zaligen en heiligen. Hoeveel uitstraling hebben de zaligverklaringen gehad, om enkele recente Nederlandse voorbeelden te geven, van moeder Anna Maria Tauscher van Sittard (2006) en moeder Josefa Stenmanns van Steyl (2008), of de heiligverklaringen van de paters Arnold Jansen (2003) en Karel Houben (2007)? Is er ook een groot publiek geïnteresseerd in hún levensverhaal, of blijft de belangstelling beperkt tot plaatselijke bewonderaars en navolgers in eigen religieuze kring? Deze vier recent gecanoniseerde Nederlandse religieuzen stonden aan de basis van grote, wereldwijd uitgegroeide religieuze gemeenschappen, van de karmelitessen van de Kollenberg (vijftig huizen), de missiezusters van Steyl (3500 leden), de gemeenschap van het Goddelijk Woord (10.000 leden) en de paters passionisten (2400 leden), een feit dat zeker een rol heeft gespeeld in het voortbestaan van de devotie en de erkenning ervan door de wereldkerk. Maar het is geen garantie voor de verstaanbaarheid van hun zalige levensverhaal voor een eigentijds publiek. Er zal nog het nodige Roomse water door Roer en Maas moeten stromen, voordat de gelovigen van hun bisdommen en de novicen van hun gemeenschappen zich kunnen voorstellen wie deze mensen waren en waarom de kerk hen bijzonder gedenkt.

Achterban, devotie en levensverhaal

Er zijn diverse factoren van belang in een lopend proces van zaligverklaring c.q. heiligverklaring: de kracht van de achterban, van de devotie en van het levensverhaal. Het is belangrijk dat er een achterban van betekenis is in zowel het eigen bisdom als in Rome, die zich sterk maakt voor een officiële erkenning. Het is essentieel dat er sprake is van een diepgewortelde devotie, want als de canonieke procedure uitgaat van een officieel erkend wonder, dan betekent dat eveneens dat er sprake moet zijn van gebedsdiensten, pelgrimages en allerlei vormen van persoonlijke verering. Maar ook is het belangrijk dat er een aansprekend levensverhaal is: een getuigenis dat onomstreden is en voor iedereen herkenbaar als een eigentijdse navolging van het evangelie. Geen kans op een zaligverklaring als een van deze elementen ontbreekt: want wat is een zalige zonder verhaal, zonder bewonderaars en zonder wonder? Zijn dit criteria voor kandidaat-zaligen, eenmaal tot hemelse welstand verheven blijven deze factoren van groot belang voor het voortleven en uitgroeien van een devotie.

Kandidaatzalige: frater Andreas

Een bekende Nederlandse casus van een kandidaat-zalige is die van frater Andreas van den Boer (1841-1917). Na een streng en toegewijd leven als frater-onderwijzer, verbonden aan de priesteropleiding van de fraters in Tilburg en het instituut van de Ruwenberg in Sint-Michelsgestel, overleed frater Andreas in Tilburg 'in de geur van heiligheid'. Al tijdens zijn leven spraken velen rondom hem over 'de heilige frater': dat was omdat hij de religieuze voorschriften buitengewoon scrupuleus volgde, maar ook omdat hij iets bijzonders uitstraalde. De manier waarop hij leefde, maakte andere mensen bewust van Gods nabijheid. Een van zijn medebroeders schreef: "Als men frater Andreas zag, dacht men onwillekeurig aan iemand die voortdurend in Gods tegenwoordigheid wandelt en als men hem ergens ontmoette, vooral onder de tijd van de *silence*, kon men niet anders denken dan: hij is met God bezig." Onmiddellijk na de dood van frater Andreas werden overal gebedsverhoringen op zijn voorspraak gemeld: zo veel dat de fraters al snel begonnen om deze getuigenissen te verzamelen en documenteren. In de loop der jaren werden al deze wonderlijke voorvallen waarbij frater Andreas op de een of andere manier betrokken was, beschreven en gepubliceerd. Eveneens legden de fraters zoveel mogelijk gegevens over zijn leven vast: er zijn dan ook maar weinig Nederlanders uit de negentiende eeuw over wie zoveel details bekend en beschreven zijn als frater Andreas. In de loop van de negentig jaar die sinds zijn dood verstreken zijn, verschenen maar liefst vijftien biografieën, geschreven door heel verschillende mensen die door zijn leven geraakt waren: priesters, fraters, zusters maar ook leken en niet-katholieken. Er ontstond ook al snel een jaarlijkse bedevaart naar het graf van frater Andreas, een devotie die tot vandaag standhoudt. In 1947 werd het diocesane proces voor de zaligverklaring geopend, later volgde de Romeinse fase en in 1982 werd het proces voorlopig met een meer dan duizend bladzijden tellend Latijns document afgesloten. Kortom: een afgerond proces, een devotie, een levensverhaal en een stevige achterban in de vorm van een fratergemeenschap in tien landen. Maar nog geen wonder. Dat wil zeggen: er zijn op voorspraak van frater Andreas tientallen wonderen en verhoringen gemeld maar deze hebben nog geen officiële status gekregen. Een in 2007 gemelde wonderbaarlijke genezing werd door Rome weliswaar 'zeer opmerkelijk' gevonden, maar niet bijzonder genoeg om een officieel wonder te mogen heten. En zo moet de achterban nog even geduld oefenen, in zijn devotie volharden en misschien ook nog meer broeden op de bijzondere elementen in het levensverhaal van frater Andreas.

Kernwaarden: eenvoud, barmhartigheid en broederschap

Het blijft een ogenschijnlijk eenvoudig levensverhaal: een Brabantse boerenzoon ging bij de fraters op kweekschool en stelde zijn leven in dienst van het onderwijs aan arme en minderbedeelde kinderen, aan de opbouw van de kerk in het ontwikkelingsgebied dat Brabant toen was en aan de uitbouw van zijn eigen, nog wat pionierende religieuze gemeenschap. Hij leefde in bescheidenheid de kernwaarden van de net gestichte fratergemeenschap, die tegelijk de kernwaarden van elke vorm van religieus leven zijn: eenvoud, gebed, stilte, ascese, mildheid, barmhartigheid en broederschap. En hij deed dat op zo'n bijzondere en consequente wijze, dat mensen er verwonderd over stonden: ze wisten namelijk niet wat ze van hem moesten denken. Frater Andreas was een apart type, hij had niets van het heldhaftige en grootse dat de triomfantelijke kerk van zijn tijd kenmerkte, of het moest zijn dat hij heldhaftig was in de kleine dingen en groots in de toewijding aan anderen. Hij was zozeer een man van eenvoud en gemeenschap, dat er niet één foto van hem is bewaard waarop hij alleen staat: altijd zien we hem temidden van medebroeders, leerlingen, familieleden of dorpsgenoten. Voor het noodzakelijke bidprentje leverde dit aanvankelijk wel een probleem op, want het beeld van frater Andreas moest worden uitgesneden en uitvergroot voor het kon worden gereproduceerd. Zo hebben de meeste afbeeldingen van hem iets houderigs, en misschien zijn ze juist daarin levensecht: want frater Andreas was een schuchtere en enigszins stijve man, zo gewoon dat we goed moeten kijken voordat we in hem een kandidaat-zalige kunnen zien. Maar ook zo nuchter en zonder opsmuk, dat hij zijn tijd moeiteloos overstijgt en mensen vandaag de dag, in alle eenvoud, nabij kan komen. Geen kerkelijke kampioen, maar een man die kwetsbaar en menselijk was en, worstelend met allerlei gebreken zoals zijn eigen tekortkomingen en de beperkingen van medebroeders en leerlingen, gewoon maar het evangelie probeerde na te leven.

Zalig tegen wil en dank

In de ogen van velen was hij een eenvoudige en bescheiden frater: misschien verklaart dat ook de aarzelingen die de bisschop van Den Bosch, Mgr. Diepen, lange tijd had om een proces van zaligverklaring te beginnen, ondanks de aandrang van allerlei kanten, de snel groeiende devotie en de onmiskenbare en ook onverklaarbare gebeurtenissen die zich in het heilige spoor van de frater afspeelden. Maar ook in eigen ogen was frater Andreas geen zalige: als iemand een toespeling maakte op de bijnaam van 'heilige frater' die hij op het internaat al snel kreeg, kromp hij ineen. Het was een plagerij voor hem die hij niet kon verdragen, een kruis dat hem zwaar woog en dat hem nog scrupuleuzer de religieuze voorschriften deed naleven en zijn menselijke falen deed belijden. Hij was geen gladde en glimmende modelreligieus, geen kampioen van deugdzaamheid, maar een stille en sympathieke kerel die gewoon deed wat hij kon. Het zou mooi zijn als de kerk een keer zo'n zalige zou krijgen: een zalige tegen wil en dank, een man die het evangelie in alle eenvoud en menselijkheid naleefde, zonder veel pretenties maar ook zonder valsheid en ijdelheid. Een broeder die daarmee een blijvend getuigenis van eenvoud, barmhartigheid en broederschap heeft afgelegd.

Charles van Leeuwen

Tilburg, 3 augustus 2008